

**BOBUR ASARLARIDA FORSCHA OLD QO'SHIMCHALARNING QO'LLANILISHI
OF THE PERSIAN PREDICTION IN BABUR'S WORKS APPLICATION**

Ergasheva Shahina Shuhrat qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti 2-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar :Muratova Nafisa Baxtiyorovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti O'zbek tili kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada buyuk davlat arbobi,shoh va shoir Zahiriddin Muhammad Bobur asarlarida forscha old qo'shimchalarning qo'llanilishi haqida so'z boradi.Bobur XVI asr adabiy til davri uchun forscha qo'shimchalarning ta'siri haqida ma'lumot beriladi.Bobur asarlarining mumtoz mantlaridagi qimmatli topilmalar haqida so'z yuritiladi.*

Kalitso'zlar: *affiks,izofa,qo'lyozma,fe'llar,qo'shma so'zlar,so'z birikmasi,kelishik,predlog,ko'makchi*

Abstract: *This article talks about the use of Persian prefixes in the works of the great statesman,king and poet Zahiriddin Muhammad Bobur .Information about the influence of Persian addiations for the litrerary language period in which Babur lived is given the findings are discussed.*

Key words: *affix,suffix,manuscript,verbs,compound words,word combination,agreement,preposition,instrumental.*

KIRISH

Bizning o'lkamizdan bugunga qadar juda ko'p jahonga mashhur buyuk zotlar yetishib chiqqan.Ming yillar o'tsa hamki,ularning dovrug'lari olamni birdek o'ziga rom etmoqda.O'rta asrlarda butun Hindiston o'lkasini o'z hukmiga olgan adolatli shoh Zahiriddin Muhammad Bobur bizning ajdodimiz ekanligidan behad faxrlanamiz.Mirzo Bobur nafaqat adolatli shoh,balki she'riyat bo'stonida benazir shoir bo'lganligini nazmiy olam namoyondalari o'zlarining mumtoz asarlarida zikr etib o'tishgan.Mirzo Bobur yetuk shoir bo'lishi bilan birgalikda dunyoviy ilmlarni ham birdek egallagan.Ayniqsa ,Boburning tilshunoslikka oid fikrlari bugungi davr o'quvchisi uchun juda ahamiyatlidir.

ADABIYOTLAR VA METADOLOGIYA

Zahiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma" asarini yoki qo'lyozmasini o'qib, uni tushunish biroz mushkuldir.Sababi asarda ayrim o'zbekcha, arabcha va forscha so'zlarni ma'nosini bilishda o'quv lug'atlardan foydalanishga to'g'ri keladi. Asarda forscha so'zlar bilan birgalikda o'zbek tilida kelishik ma'nolarini anglatuvchi predloglar (old ko'makchilar) ham qo'llangan. O'zbek tilidagi qaratqich ma'nosini anglatuvchi – ning qo'shimchasi o'rnida "Boburnoma"da fors izofasi "–i(–yi)" dan foydalanilgan.Bu qo'shimcha, asosan, aniqlovchi – aniqlanmish, qaratqich – qaralmish o'rtasiga qo'yilgan.O'zbek tilidan farqi shuki, fors izofasi yordamida kelgan birikmalarda aniqlanmish va qaralmish birinchi o'rinda, aniqlovchi

va qaratqichlar ikkinchi o'ringda keladi. Masalan, asardagi aniqlovchili birikmalar tarkibida ot+sifat, ot+sifatdosh, ot+ravishdosh kabi so'z turkumlari kelishi mumkin: qo'rg'oni baland – baland qo'rg'on (9 – bet), dunyoyi foniy – foniy dunyo (13 – bet), Darvozayi Ohanin – Temirli Darvoza (75 – bet), Ko'yi poyon – Pastki tog', Bog'i Nav – Yangi bog' (172 – bet), Bog'l Safid – Oq bog'(172 – bet), Bog'i Jahonora – Jahonoro bog'l (172 – bet), Chirki dunyo – dumyo kiri (186 – bet)va boshqalar.Berilgan izofali birikmalar tarkibida ot, sifat, sifatoshlardan tarkib topgan so'zlardan foydalanilgan va bu bilan birga – i qo'shimchasi bilan qaratqichli birikmalar ham yonma-yon ishlatilgan. Bunday birikmalarda ot+ot, olmosh+ot, ya'ni forscha+ forscha, forscha+o'zbekcha,o'zbekcha+forscha va arabcha+forscha qolipidagi so'z birikmalari ishtirok etgan.Bu so'z birikmalari quyidagilardir: sebi Samarqand – Samarqandning olmasi (7 – bet), anori Xo'jand – Xo'jandning anori (7 – bet), obi dara – daraning suvi (139 – bet), Bog'i Bihisht – Jannatning bog'i (178 – bet), dehi Afg'on – Afg'on qishlog'l (217 – bet) va boshqalar. Bundan tashqari asarda qaratqich – qaralmish ma'nolarida qo'llangan joy nomlari ham mavjud.Masalan, Domani ko'h – tog' etagi (220 – bet), Jo'yi Shohiy – Shoh arig'i (223 – bet), Dehi Ya'qub – Ya'qub qishlog'i (228 – bet), Pushtagi Ko'hi – tog' orqasi kabi joy nomlarini anglatuvchi so'z birikmalari ham qo'llangan.

NATIJARLAR VA MUHOKAMALAR

“Boburnoma”da o'rin -payt kelishigi ma'nosida qo'llangan forscha “dar” yoki ayrim hollarda g'azallar tarkibida qo'llanadigan “andar” predloglari yordamida yasalgan so'z va so'z birikmalari ham ishlatilgan.”dar” predlogi ot, olmosh kabi forscha so'zlar yoki arabiy so'zlar tarkibida kelsa, o'zbekcha o'rin – payt kelishigi ma'nosida keladi. Ba'zi o'rinlarda “dar” predlogi o'zbekcha jo'nalish kelishigi ma'nosida qo'llangan.

– “Bu daraxtlarning orasida bir dahi dardah choxa buyurib edim”. "dahi dardah" – o'nga o'n tarzida tarjima qilinadi. Ayrim jumalarda bo–, to–, be– kabi old ko'makchilaridan iborat jumalar keltirilgan. “bo” – ko'makchisi so'zlarga qo'shilib kelganda sifat yasovchi – li qo'shimchasi ma'nosida, agar so'zdan oldin kelib, alohida talaffuz qilinsa, “bilan” ko'makchisi ma'nolarida qo'llanilishi mumkin. Masalan, boodob – odobli, bo odob – odob bilan, buvujudi – vujudli, bo vujudi – vujudi bilan“to-” ko'makchisi esa o'zbek tilida – gacha tarzida tarjima qilinadi. Lekin “to” ko'- makchisi o'z ma'nosida “to” shaklida tarjimasiz holatda qo'llaniladi:

“Bu fasil sar – tosar emas, obrid maslahatig'a bu fasilni igirgandurlar”.(314) “sar – tosar” birikmasini -gacha o'rniga -ga shaklida, ya'ni “boshdan boshga” holatida tarjima qilinishi mumkin.

XULOSA

Zahiriddin Muhammad Bobur o'z asarlarida forscha so'zlardan tashqari, old ko'makchilar va izofali birikmalardan ham foydalangan.Ayrim jumalarda forscha qoidalarga, ayrim gaplarda esa o'zbekcha qoidalarga amal qilgan holda foydalanganligini ko'ramiz. Bu yozuvchining har ikki tilni mukammal bilganligidan dalolat beradi.Asarda, shuningdek, yuzdan ortiq so'zlar va qo'shma so'zlar tarkibida ko'makchilarni ko'rishimiz

mumkin. Shuning uchun ham “Boburnoma”ni mukammal bilish uchun har ikki tilga doir lug’atlardan foydalanish joizdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI (REFERENCES):

1. Abdusamatov M. “Fors tili”, Toshkent. “O’qituvchi”, 2007 – yil.
2. Xalilov L. “Fors tili”, Toshkent. “O’qituvchi”, 2007 – yil.
3. Shamsiyev P. “Boburnoma”, Toshkent. “Yulduzcha”, 1989 – yil.
4. Abdurahmonov G’.A., Shoabdurahmonov Sh.Sh., Hojiyev A. “O’zbek tili grammatikasi”, Toshkent. “Fan” nashriyoti, 1975 – yil.
5. Alimov, S. S., & Yusupova, O. M. (2022). LINGUOCULTURAL FEATURES OF BORROWINGS FROM ENGLISH TO UZBEK LANGUAGE. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(1), 1-4.
6. Mamadjanova, M. U. (2022). O ‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA EPITETNING CHOG ‘ISHTIRMA TADQIQI. ANTONAMAZIYA EPITETLAR. *RESEARCH AND EDUCATION*, 1(5), 110-115.